

(EN LA MORT DE ROGER MARTIN DU GARD)

No sé si la mort, el 22 d'agost passat, de Roger Martin du Gard, haurà impressionat gaire el públic català. Dubto que hagi contribuït gaire més que l'adjudicació del premi Nobel de Literatura a l'autor de "Jean Barois" l'any 1937, a incitar els nostres compatriotes a la lectura de l'obra d'un dels més grans novel·listes del nostre temps. Val a dir, en descàrrec nostre, que l'any 1937 ens trobàvem en plena guerra i que, després, la sèrie dels "Thibault", totjust enllestida amb el seu "Epíleg" a primers de 1940, no podia trobar manera de penetrar a través de les malles de la censura i de la reprovació oficial que, àdhuc ara, han aconseguit de fer passar gairebé desapercebuda la notícia de la mort de l'il·lustre escriptor francès. (Al "Noticiero" vaig llegir la notícia redactada així "Ha fallecido Jugard, Premio Nobel de Literatura", epígraf que facilito a qui vulgui escriure una antologia de les innombrables bestieses que ha publicat i publica la premsa de l'Espanya franquista, redactada per periodistes amb títol i sortits d'una escola perfectament oficial.) Però les obres de Roger Martin du Gard són introbables a les llibreries de Barcelona, on la traducció argentina dels "Thibault" havia fet una tímida aparició ben fugaç i l'onada d'interès per l'obra d'Albert Camus, per exemple, que amb motiu del seu recent Premi Nobel havia d'aconseguir de sobreeixir per damunt dels interdicts i obtenir que "La Peste" i "L'Etranger" fossin traduïts i autoritzats, no crec pas que es produeixi per a l'obra de l'altre gran escriptor francès lloregat per l'Acadèmia Sueca. (Remarquem que França tenia, vivents, tres Nobels de Literatura - el tercer és François Mauriac - i que tots tres han estat resoltament i sense estar-se mai de manifestar-ho noblement bel·ligerants en front als problemes que més ens afecten.)

Personalment, vaig haver d'esperar l'exili per conèixer l'obra de Roger Martin du Gard. Recordo l'enlluernament que van produir-me, després d'aquell "Jean Barois" tan apassionat, tan coratjós i honest, els nou volums de la sèrie "Les Thibault". A raó d'un volum cada dia, vaig devorar-los literalment, sense que mai no defallís el meu interès, i d'ençà d'aleshores he tingut ocasió de rellegir-los parcialment i em proposo de fer-ne una relectura seguida, en els dos volums de la "Pléiade" que recull, amb un prefaci d'Albert Camus, les obres completes de Martin du Gard. Havia admirat el virtuosisme de Jules Romains en els vint-i-set volums dels seus "Hommes de Bonne Volonté", prodigiosa construcció ont tant de temes i d'esdeveniments s'entrecrauen, en un hàbil teixit de fantasia i realitat, i m'havia entendrit amb l'evocació humaníssima d'éssers i episodis passats que és la "Chronique des Pasquier", de Georges Duhamel, però aquestes dues vastes ^{creacions} ~~construccions~~ novel·lesques perdien força i relleu al costat de la narració d'aquells destins humans - els dos germans Jacques i Antoine Thibault, llur pare, els Fontanin, Rachel - i de la trama social, completa i precisa, en la qual es trobaven inserits. Si al "Jean Barois" - probablement l'única novel·la escrita totalment en forma dialogada - que mai no dona la sensació d'artifici, ans sembla que no pugui ésser concebuda d'una altra manera que fes més eficaç la narració - trobem evocat com a element decisiu l'afer Dreyfus i, com a tema conductor la recerca per un home de la seva consciència i de la seva llibertat espiritual (el títol inicial imaginat per Martin du Gard era, precisament, "S'affranchir", com "Devenir!" ho havia estat el de la primera novel·la que publicava, en plena joventut,) als "Thibault" el nucli narratiu essencial és la guerra de 1914-1918, i els dies febrerosos d'agost en què es desencadenava el dramàtic conflicte són estudiats amb minúcia, hora per hora, mentre els herois del llibre intenten vanament d'oposar-se al torb de violència que es desencadena.

En aquesta obra literària, que comprèn encara dues breus novel·les ("Viel le France" i "Confidence Africaine") i tres obres de teatre, i a la qual Roger Martin du Gard ha consagrat tota una llarga vida i una confortable fortuna personal, trobem uns estudis magistrals de la consciència humana i també uns capítols consagrats a la mort dels seus protagonistes que figuren entre les pàgines més punyents que el destí final de l'home hagi inspirat a un escriptor. Perquè sembla que l'autor dels "Thibault" no pot deixar els seus personatges sense veure aconplit, amb la mort, llur destí total. Si el seu Jean Barois, lluitador infatigable per la justícia i per la llibertat espiritual, que als quaranta anys declarava, en el seu testament, donar per falsa i únicament inspirada per la por i per l'instint de supervivència tota conversió "in articulo mortis", troba, precisament, aquesta fi que tanta por li feia, Antoine Thibault, atacat per un mal implacable, té la mort de l'home just, amb tota la serenitat que l'autor hauria volgut per a la seva fi, -i que va poder aconseguir. Val la pena de subratllar la polèmica amistosa que es va produir entre Martin du Gard i François Mauriac, a ran de la mort d'André Gide, quan el novel·lista catòlic s'esforçava d'interpretar com a un dubte favorable a la religió els darrers mots de l'autor de "Si le grain ne meurt". Gran amic de Gide, testimoni presencial dels seus darrers moments, ~~xxxxxx~~ memorialista meticulós, format en el rigor científic de l'Ecole des Chartes, Martin du Gard desmentia aquella versió. Mauriac no ha pas mancat tampoc, aquest cop, de desitjar cristianament un punt final de contrició, la "bona mort" ~~xxxx~~ que assegura la ~~xxxxxxxxxxxx~~ benaurança eterna, al seu vell adversari, aquell home que tota la vida s'ha imposat el seu veï de la veritat i que dedicava el seu "Jean Barois" a un admirable sacerdot, antic professor seu, la mort del qual - una mort cristianament exemplar descrivia amb paraules commogudes, que justament fan d'epíleg de la seva novel·la.

Un exemple d'aquesta escrupulosa honestedat de Roger Martin du Gard, de la seva modestia i el seu afany de perfecció, que li havia fet destruir llibres que li havia costat uns quants anys d'escriure, el tenim en l'exemplar història del "Journal du Colonel de Maumort", ~~xxxxxxx~~ una novel·la que havia de ressenyar, a través de l'existència d'un militar retirat, tot el drama francès entre 1939 i 1950. Començat l'any 1941, documentat d'una manera minuciosa, canviat d'estructura diferents vegades, fins a l'extrem d'haver de recular contínuament el punt de partida per fer-hi entrar nous episodis i nous esdeveniments, aquesta novel·la, que havia d'ésser comparable a "Guerra i Pau", ha estat abandonada, després de més de deu anys de treball seguit i qui sap si, trenta anys després de la mort del seu autor, els lectors de 1988 podran llegir-ne les pàgines. Si hom coneix, per les escasses confidències arrencades a Martin du Gard, l'home menys exhibicionista, de vida privada més deslligada de la seva obra que hagi existit - tot el contrari del seu gran amic André Gide - el mètode de treball del novel·lista, d'aquell home que "entrava en literatura" com els monjos "entren en religió", i que consagrava sis dies a la setmana, en l'isolament d'una casa de poble, lluny de París, lluny de la família i dels amics, a la redacció dels seus llibres, a continu teixir i desteixir de la seva constant insatisfacció, és possible de mesurar l'esforç enorme, la prodigiosa massa de paper emplenat inútilment, documents reunits, de diaris i revistes consultats per fer viure el seu notable heroi paral·lelament als grans esdeveniments del seu temps.

Perquè aquest home fervorosament admirat per una selecció de lectors tot el món, comparable a Tolstoi per la humanitat i l'escalf generós de la seva obra, continuador de Zola sense els partits presos de pessimisme que negreixen els llibres del gran autor de "Germinal" - no seria hora de dir que, malgrat tots els detractors del naturalisme, les novel·les de Zola són encara, prodigiosos documents socials i humans? - ha sentit sempre profunda

ment, junt amb la grandesa de la literatura, el dubte fecund, la inquietud del creador que sap que ha de donar al seu temps i a la seva societat el seu missatge i es creu inferior a la tasca que s'ha imposat i que malgrat tot ha de dur a terme. Ni l'èxit públic, ni els honors que mai no havia cercat - ningú no pogué mai persuadir-lo de presentar la seva candidatura a l'Acadèmia Francesa, per exemple - no el pogueren mai allunyar de la seva modestia, de la seva insatisfacció davant la seva obra. Una insatisfacció que li fa admetre sense escarafalls ofesos els judicis adversos dels editors i que l'obliga a fer destruir les restes de l'edició d'una obra de joventut, no pas perquè hagi canviat de punts de vista ètics o estètics, sinó simplement perquè la jutja dolenta - i no s'està de dir-ho.

Però aquesta insatisfacció fecunda, a la qual devem obres tan considerables, estava feta sobretot del sentiment del seu deure envers la societat i envers la seva pròpia consciència. El seu talent creador, les seves dots d'artista, adquirides a força d'un pacient aprenentatge, estaven al servei de la humanitat. No pas que cregués en aquell producte híbrid que es diu "novel·la de tesi", ni que es cregués, presumptuósament, i com tant de minyons d'avui, portador d'un "missatge". Però sabia que l'obra d'art, si duu el buf d'un pensament i d'un ideal, és el millor present que l'home pot ofrir als altres homes.

Per a nosaltres, escriptors catalans, eterns improvisadors, sense temps ni empena ni cultura per a escometre obres com les que feien justament la glòria de Roger Martin du Gard, enduts massa sovint per una ingenuïtat i per una absència del sentit de la mesura, l'exemple de l'autor dels "Thibault" ens hauria d'inculcar, no sols la modestia i la insatisfacció que, en el fons del fons, acompanyen sempre l'escriptor quan compara la seva obra amb el patró ideal que se n'havia forjat abans d'escriure-la, sinó la voluntat de servir, amb els nostres llibres, la nostra societat i la nostra cultura, de donar testimoni, tot i saber la fragilitat de la nostra veu i la insuficiència dels nostres mitjans, d'un concepte de l'existència i d'uns ideals sense els quals, bona o dolenta, la nostra literatura no seria més que un joc eixorc de mandarins.

Rafael T A S I S.